

Шибіко В. П.,
кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри правосуддя
Київського національного університету
юридичного факультету
імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА І СУДУ СТОСОВНО ОХОРОНИ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ЧАС НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджується тенденція послідовного розширення повноважень слідчого судді, пов'язаних із гарантуванням права кожного учасника кримінального провадження від незаконного обмеження прав при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, проведенні гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Винятком є тимчасовий відступ законодавця України в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України і проведення АТО від положень Конвенції з прав людини 1950 р. та Конституції України шляхом передавання прокурору окремих повноважень слідчого судді у разі неможливості виконання слідчим суддею цих повноважень у встановлені законом строки. Пропонується відновити не тільки військову прокуратуру, що вже зроблено, але і військові суди.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, права особи, слідчий суддя, судовий контроль, повноваження прокурора.

В статье исследуется тенденция последовательного расширения полномочий следственного судьи, связанных с гарантированием права каждого участника уголовного производства от незаконного ограничения прав при применении мер обеспечения уголовного производства, производстве гласных и негласных следственных (розыскных) действий. Исключением является временное отступление законодателя Украины в условиях вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины и проведения АТО от положений Конвенции по правам человека 1950 года и Конституции Украины путём передачи прокурору отдельных полномочий следственного судьи в случаях невозможности выполнения им этих полномочий в установленные законом сроки. Предлагается восстановить не только военную прокуратуру, что уже сделано, но и военные суды.

Ключевые слова: уголовное производство, досудебное расследование, права личности, следственный судья, судебный контроль, полномочия прокурора.

Відповідно до Конституції України 1996 року утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3). Законодавець України, враховуючи, що кримінальний процес є сферою державної діяльності, в якій права особи можуть бути істотно обмежені як під час кримінального провадження, так і за результатами такого провадження, передбачив серед завдань кримінального провадження охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК). Хоча кримінальне провадження і являє собою процесуальну діяльність усіх суб'єктів кримінального провадження, відповідальність за виконання цих завдань покладається на тих суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження, тобто на суд, прокурора, органи досудового розслідування.

Суд – єдиний державний орган, який здійснює правосуддя (ч. 1 ст. 124 Конституції України), у тому числі в кримінальному процесі. Він на основі швидкого, повного і неупередженого судового розгляду має вирішити основне питання кримінального провадження – щодо винуватості та покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, на основі доказів, безпосередньо досліджених у судовому засіданні за участю сторін обвинувачення і захисту, потерпілого та інших учасників кримінального провадження. Проте саме на стадії досудового розслідування починає формуватися основний доказовий матеріал, який прокурор використовує в суді під час підтримання публічного обвинувачення як докази, які підтверджують це обвинувачення, а сторона захисту під час досудового розслідування також має можливість, використовуючи свої процесуальні права, збирати докази для захисту від висунутого обвинувачення, його повного чи часткового спростування. Тому в усіх кримінальних провадженнях, у тому числі й з приватною формою обвинувачення, проведення досудового розслідування є обов'язковим.

Важливими процесуальними гарантіями виконання завдань кримінального провадження під час досудового розслідування є нагляд прокурора у формі процесуального керівництва за законністю здійснення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень і досудовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Питання прокурорського нагляду і судового контролю у досудовому провадженні були предметом дослідження у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема Ю. П. Аленіна, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевого, Ю. О. Гурджі, О. П. Кучинської, І. Є. Марочкина, О. Р. Михайленка, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, С. В. Прилуцького, Д. Б. Сергеевої, А. Р. Туманянц, Л. В. Черчукіної, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, В. М. Юрчишина, О. Г. Яновської та ін.

Метою даної статті є з'ясування питання про те, яким було і як змінювалося співвідношення повноважень прокурора і суду стосовно охорони прав і законних інтересів особи під час досудового розслідування упродовж 25 років незалежності України, яким воно є нині та які проблемні питання потребують подальшого правового врегулювання, щоб таке співвідношення повноважень надійно гарантувало дотримання прав і законних інтересів особи під час досудового розслідування.

Уже з перших кроків на шляху до набуття незалежності Україна проголосила, зокрема у прийнятій Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України, що подальший шлях її розвитку буде пов'язаний з формуванням правової держави, наданням пріоритету правам людини та їх гарантіям, зокрема пов'язаним з діяльністю суду і прокуратури. Декларація мала стати основою для нової Конституції, законів України і визначати позиції держави при укладенні міжнародних угод, а її принципи мали вико-

ристовуватися для укладення союзного договору [1].

Проте останнє положення було спростоване життям уже в наступному році після прийняття Декларації. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України «виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, прийняла Акт проголошення незалежності України, проголосила незалежність України та створення самостійної української держави – України і чинність на території України виключно Конституції і законів України» [2].

Таким чином, мала бути припинена чинність законодавства Союзу РСР, зокрема і тих законів, які регламентували діяльність суду і прокуратури. Оскільки ж нових власних законів про судоустрій і прокуратуру Україна на той час ще не мала, то відповідно до Закону України «Про правонаступництво» [3] до прийняття таких законів суд і органи прокуратури України у своїй діяльності мали керуватися законами, які діяли на території Української РСР у період існування СРСР. Для судів таким законом був Закон Української РСР «Про судоустрій» від 5 червня 1981 року [4], для прокуратури – Закон СРСР «Про прокуратуру» від 30 листопада 1979 року [5].

За цими законами прокуратура здійснювала на досудових стадіях кримінального процесу нагляд за дотриманням законів органами дізнання і досудового слідства, у тому числі щодо дотримання прав учасників кримінального процесу, прокурор виступав гарантом дотримання таких прав і мав обов'язком у разі виявлення порушень закону, вживати заходів щодо їх усунення від кого б вони не виходили, шляхом скасування незаконних постанов органу дізнання, слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи чи про порушення кримінальної справи, про закриття кримінальної справи та ін. В його компетенції було санкціонування арешту, проведення обшуку, накладення арешту на поштово-телеграфну ко-

респонденцію та її виїмку, відсторонення обвинуваченого від посади тощо (ст.ст. 29, 30 Закону СРСР «Про прокуратуру»). Аналогічними залишилися повноваження прокуратури щодо забезпечення прав особи у кримінальному процесі і за статтею 5 прийнятого 5 листопада 1991 року Закону України «Про прокуратуру» [6]. Відповідні повноваження прокурора у досудовому провадженні були передбачені КПК України 1960 року (ст.ст. 100, 227). Суд же у досудовому провадженні жодних повноважень ще не мав. На незаконні рішення прокурора і слідчого, органу дізнання він міг реагувати лише «ззовні», тобто після передачі справи з обвинувальним висновком чи іншим підсумковим документом про закінчення досудового розслідування, шляхом повернення справи прокурору для проведення досудового розслідування у зв'язку з неповнотою розслідування, істотним порушенням закону, зокрема порушенням права підозрюваного, обвинуваченого на захист тощо, або ж закриваючи справу чи ухвалюючи виправдувальний вирок (ст.ст. 281, 282, 327 КПК України 1960 року).

З набуттям незалежності і в Декларації про державний суверенітет України, і в Акті проголошення незалежності України, і в окремому Законі України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 року (7), Україна, виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, загальноновизнаних принципів міжнародного права, прагнучи забезпечити непорушність прав і свобод людини, включитись у систему правових відносин між державами на основі взаємної поваги державного суверенітету і демократичних засад міжнародного співробітництва, наголосила, що вона не буде ігнорувати міжнародні угоди і в зазначеному Законі встановила, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються в порядку, передбаченому для норм на-

ціонального законодавства. Ця норма була закріплена і в чинній нині Конституції України 1996 року (ч. 1 ст. 9).

Наступними важливими кроками України на шляху до правової держави стали вступ до Ради Європи [8], прийняття 28 червня 1996 року нової Конституції України і ратифікація 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Ратифікувавши Конвенцію, Верховна Рада України у Законі про ратифікацію [9] заявила, що Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 25 Конвенції щодо визнання Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та ст. 48 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикції Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування Конвенції. Таким чином вона визнала обов'язковими для виконання положення Конвенції, зобов'язалась додержувати поваги до прав людини, гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією права і свободи, визначені у розділі 1 Конвенції (ст. 1), які мають безпосереднє відношення і до кримінального процесу: право на життя (ст. 2) і заборона катування (ст. 3), право на свободу і особисту недоторканність (ст. 5), на справедливий суд (ст. 6), право не бути визнаним винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення за принципом «ніякого покарання без закону» (ст. 7), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8), на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13). Водночас Україна, згідно з ст. 15 Конвенції, отримала право на відступ від зобов'язання під час надзвичайної ситуації – під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації – і вжиття заходів у межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Цим правом Україна надалі, у 2014 році, скористалась в умовах АТО через воєнну агресію Російської Федерації проти України.

Водночас Україна наголосила при ратифікації і на окремих застереженнях, які, зокрема, стосуються співвідношення повноважень суду і прокурора стосовно гарантування прав особи під час досудового розслідування. Так, було наголошено, що положення пункту 1 ст. 5 Конвенції застосовується в частині, що не суперечить пункту 13 розділу ХУ «Перехідні положення» Конституції України та статтям 106 і 157 КПК України щодо затримання та дачі прокурором санкції на арешт. Ці застереження мали діяти до внесення відповідних змін до КПК України або до прийняття нового КПК України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року (ст. 3 Закону про ратифікацію Конвенції) [9].

З прийняттям 28 червня 1996 року Конституції законодавець України передав від прокурора до суду повноваження надавати дозвіл на проведення низки процесуальних дій, які обмежують конституційні права особи на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 30), на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31). Правда, у пункті 13 розділу ХУ «Перехідні положення» Конституції було передбачено, що протягом п'яти років після набуття чинності Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи. Проте стосовно необхідності дотримання судової гарантії таємниці листування, телефонних розмов і телеграфної кореспонденції п'ятирічної «відстрочки» передбачено не було, вона мала діяти з дня набуття чинності Конституцією України, тобто з 28 червня 1996 року.

Логічним продовженням посилення ролі суду в охороні прав і законних ін-

тересів особи під час досудового розслідування стало проведення так званої «малої» судової реформи через п'ять визначених Конституцією років після її прийняття. Законом України від 21 червня 2001 року про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України [10] зазначені судові гарантії прав особи під час досудового розслідування були закріплені та конкретизовані у відповідних статтях КПК України, які передбачили здійснення вже не з санкції прокурора (ст.ст. 157, 183, 187 КПК 1960 року), а лише на підставі мотивованої постанови судді щодо обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і продовження строків тримання обвинуваченого під вартою (ст.ст. 165–2, 165–3 КПК), обшуку житла чи іншого володіння особи і примусової виїмки із житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 177, 178 КПК), а накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку – лише на підставі мотивованої постанови голови апеляційного суду або його заступника (ст. 167 КПК). Законом від 12 липня 2001 року [11] прокурора позбавлено повноваження на звільнення обвинуваченого (особи) від кримінальної відповідальності шляхом закриття кримінальної справи і передано його суду. Прокурору натомість було надано повноваження скласти постанову про передачу справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого (особи) від кримінальної відповідальності (ст.ст. 7, 7–1, 7–2, 7–3, 8, 9, 10, 11–1 КПК України 1960 року).

У чинному КПК України від 13 квітня 2012 року було розширено судові повноваження у досудовому провадженні, посилено судові гарантії від необґрунтованого обмеження прав особи. Суб'єктом таких повноважень став слідчий суддя (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК).

У досудовому провадженні (у період, коли приймаються і реєструються заяви та повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, а слідчим, прокурором вносяться відомості про

нього до Єдиного реєстру досудових розслідувань, та під час досудового розслідування) слідчий суддя, виконуючи покладену на нього законом функцію судового контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів особи, має для цього досить широкі повноваження (які за своїм змістом є значно ширшими за власне судовий контроль):

- розглядає клопотання слідчого, прокурора і вирішує питання про надання дозволу на застосування будь-якого із передбачених законом запобіжних заходів та переважної більшості інших заходів забезпечення кримінального провадження (ст.ст. 131, 132 КПК). За Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року суддя з 2001 року надавав дозвіл у вигляді мотивованої постанови лише на застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і застави (ч. 1 ст. 165 КПК України 1960 року);

- розглядає клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або прокурора про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, за винятком контролю за вчиненням злочину, де дозвіл надає прокурор. При цьому прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 3, 4 ст. 246 КПК);

- розглядає клопотання про відводи, заявлені будь-якому учаснику досудового розслідування (ч. 2 ст. 81 КПК);

- розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 303 КПК);

- здійснює допит свідка, потерпілого або одночасний допит двох раніше допитаних осіб – у виняткових випадках, за клопотанням сторони кримінального провадження або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань (ст. 225 КПК).

Важливо зазначити, що чинний КПК України містить окрему статтю 206, яка визначає загальні обов'язки слідчого судді щодо захисту прав людини, пов'язані з незаконним триманням особи під вартою, застосуванням насильства під час її затримання чи тримання під вартою, і залученням захисника для особи, позбавленої свободи.

За Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (ст. 36) прокурор здійснює у досудовому провадженні повноваження, які визначені закріплені в ст. 131–1 Конституції України функціями прокуратури з організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку (18). Зокрема, він має виконати свої обов'язки щодо своєчасного внесення до ЄРДР відомостей про вчинене кримінальне правопорушення, здійснити процесуальне керівництво досудовим розслідуванням для забезпечення всебічного, повного, об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження, які підлягають доказуванню (ст. 91 КПК), забезпечуючи при цьому дотримання визначених законом підстав, умов та порядку проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень з забезпеченням дотримання прав і законних інтересів, даючи обов'язкові для виконання слідчим вказівки щодо проведення певних дій і прийняття певних рішень, скасовуючи незаконні та необґрунтовані постанови слідчого, звільняючи з місць затримання і тримання під вартою осіб, які незаконно там перебувають, ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення від посади слідчого і призначення іншого слідчого, який би забезпечував швидке, повне і неупереджене досудове розслідування, а перед слідчим суддею – питання про відвід слідчого за наявності обставин (ч. 1 ст. 77 КПК), які виключають його участь у розслідуванні як слідчого.

Прокурор, хоча і є представником сторони обвинувачення, повинен здійснювати свою процесуальну діяльність об'єктивно, неупереджено. Наявність обставин, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості, є підставою для його відводу (п. 3 ч. 1 ст. 77 КПК). Питання про відвід прокурора під час досудового розслідування вирішує слідчий суддя (ч. 2 ст. 81 КПК).

Характеризуючи співвідношення повноважень прокурора і суду (слідчого судді) стосовно охорони прав особи на стадії досудового розслідування, не можна не звернути увагу на те, що законодавець наголошує на тому, що виключно прокурорами і судом здійснюються визначені їм процесуальні функції. Делегування функцій прокурорів і судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (ч. 1 ст. 124 Конституції України, ст. 5 Закону «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року [13, с. 11], ст. 5 Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року [14, с. 11]).

Проте законодавець усе ж передбачив винятки із зазначеної загальної заборони, які стосуються конкретної процесуальної функції суду – судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, яка має виконуватися слідчим суддею (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК). Так, відповідно до Закону від 12 серпня 2014 року «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години» з метою захисту громадян, держави і суспільства від терористичних загроз в районі проведення довготривалої АТО, як виняток, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду [15, с. 2].

Зазначені положення стали винятком із конституційного права кожної людини на свободу і особисту недоторканність, за якою ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ч. 1 ст. 29 Конституції України). Згідно з ч. 1 ст. 207 КПК ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом: законне затримання (ч. 2 ст. 207 КПК), затримання уповноваженою службовою особою (ч. 1 ст. 208 КПК).

Другий виняток був передбачений Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 року [16], яким Кодекс було доповнено розділом IX-1 (ст. 615 КПК) із зазначеною вище назвою. Стаття 615 КПК передбачає, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 163, 164 (розгляд і вирішення питання про тимчасовий доступ до речей і документів), 234, 235 (надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи), 247 та 248 (надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії) цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114⁻¹, 258–258⁻⁵, 260–263⁻¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

На підставі ст. 15 Конвенції з прав людини 1950 року Верховна Рада України у своїй заяві «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Між-

народним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, затвердженій постановою від 21 травня 2015 року, пояснила, що відступ від окремих зобов'язань, визначених пунктом 3 ст. 2, ст.ст. 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст.ст. 5, 6, 8 і 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (йдеться про право на свободу і особисту недоторканність, право на справедливий суд, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на ефективний засіб юридичного захисту), який міститься у зазначених вище та інших законах, зроблено з метою забезпечення життєво важливих інтересів суспільства і держави в умовах збройної агресії Російської Федерації і діятиме він на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації [17, с. 7].

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, проведення АТО, до якої залучено сотні тисяч військовослужбовців, які обороняють країну, відстоюють її незалежність, гостро постала проблема необхідності відновлення органів військової юстиції у вигляді військових судів та військової прокуратури, які були невинно ліквідовані у 2010 та 2012 роках [18, 19]. Адже і в зоні АТО, і поза її межами, військовими вчиняється велика кількість кримінальних правопорушень, як загальнокримінальних, так і військових. Лише в 2015 році під час досудового розслідування було обліковано 6213 злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів). Зрозуміло, що кримінальні провадження щодо військовослужбовців мають розслідувати, розглядати і вирішувати у встановленому процесуальним законом порядку кваліфіковані військові юристи, які добре обізнані як з нормами матеріального і процесуального права, так і з особливостями військової служби.

Враховуючи цю обставину, Верховна Рада України 14 серпня 2014 року ухва-

лила Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур» [20, с. 3], за яким у п. 2 «Прикінцевих положень» Закону України «Про прокуратуру» від 05 листопада 1991 року було записано:

«В умовах особливого періоду, запровадження надзвичайного, воєнного стану або проведення антитерористичної операції із залученням з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, місцем постійної дислокації яких є територія в межах військового гарнізону, особовий склад військових прокуратур (прокурори, слідчі) гарнізону відряджається до районів розташування цих з'єднань, військових частин (підрозділів) на період виконання цими з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами завдань за призначенням».

Аналогічне положення передбачено у п. 2 розділу XIII «Перехідні положення» чинного нині Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, який набрав чинності 15 липня 2015 року. У ньому військові прокуратури передбачені в системі органів прокуратури (п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону).

Думається, що відновлення потребують і військові суди, які в новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року [14] уже не передбачені.

Слід зазначити, що в інших державах, зокрема і тих, які належать до держав правових, військові суди існують в тій чи іншій формі – на постійній основі чи на випадок особливого періоду, і необхідність їх існування там не ставиться під сумнів, наприклад у США [21, с. 131–132], Великобританії [22, с. 244–246], Франції [23, с. 286], ФРН [24, с. 66].

Таким чином, дослідження розвитку співвідношення повноважень прокурора і суду у досудовому провадженні за 25 років незалежності України свідчить про те, що Україна від моменту проголошення незалежності і до цього часу приймала

закони, ратифіковувала міжнародно-правові акти з прав людини і судочинства, прагнучи до формування правової держави з надійним захистом прав і законних інтересів особи, зокрема і в сфері кримінального процесу, де існує можливість істотного обмеження прав особи, особливо під час досудового розслідування.

Важливим гарантом прав і законних інтересів особи на стадії досудового провадження була і залишається прокуратура (прокурор), а з прийняттям Конституції України 1996 року – і суд в особі слідчого судді. Причому судові повноваження із захисту прав особи на стадії досудового розслідування все більше розширювались за рахунок тих, які мали гарантувати кожного учасника процесу від незаконного обмеження чи позбавлення прав при прийнятті рішень про застосування запобіжних заходів та інших заходів забезпечення кримінального провадження, здійснення інших процесуальних дій, які обмежують права учасників кримінального провадження.

Для успішного виконання завдань швидкого, повного і неупередженого досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних провадженнях щодо військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань необхідно відновити не тільки військову прокуратуру, що вже зроблено, але й військові суди, шляхом внесення відповідних змін, зокрема, до розділу II «Судоустрій» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і до параграфа 1 «Суд і підсудність» глави 3 КПК України. В умовах, коли Збройні Сили України та інші військові формування мають не скорочену, а повну штатну чисельність військовослужбовців, військові суди мають діяти на постійній основі, здійснюючи правосуддя і судовий контроль за дотриманням прав і законних інтересів особи під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо військовослужбовців і військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 лип. 1990 р. // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К.: Юрінформ, 1992. – С. 7–12.
2. Акт проголошення незалежності України. Прийнятий Верховною Радою України 24 серп. 1991 р. // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К.: Юрінформ, 1992. – С. 12–13.
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12 верес. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
4. Про судоустрій: Закон Української РСР від 05 черв. 1981 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1981. – Додаток № 24. – Ст. 357.
5. Про прокуратуру СРСР: Закон СРСР від 30 листоп. 1979 р. // Відомості Верховної Ради СРСР. – 1979. – № 49. – Ст. 843.
6. Про прокуратуру: Закон України від 05 листоп. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
7. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України від 10 груд. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.
8. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31 жовт. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 38. – Ст. 28.
9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
10. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 черв. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 34–35. – Ст. 187.
11. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 12 лип. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – Ст. 234.
12. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 черв. 2016 р. // Голос України. – 2016. – № 118. – С. 2–3.
13. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. // Голос України. – 2014. – № 206. – С. 11–24.
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 черв. 2016 р. // Голос України. – 2016. – № 132–133. – С. 11–22.
15. Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години: Закон України від 12 серп. 2014 р. // Голос України. – 2014. – № 160. – С. 2.
16. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12 серп. 2014 р. // Голос України. – 2014. – № 160. – С. 2.
17. Заява Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Затверджена Постановою Верховної Ради України від 21 трав. 2015 р. // Голос України. – 2015. – № 92. – С. 7.
18. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07 лип. 2010 р. // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
19. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 376 с.
20. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур: Закон України від 14 серп. 2014 р. // Голос України. – 2014. – № 161. – С. 3.
21. *Шишкін В. І.* Судові системи країн світу: навч. посіб.: [у 3-х кн.] / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1. – 320 с.
22. *Уолкер Р.* Английская судебная система / Р. Уолкер. – М.: Юрид. лит., 1980. – 632 с.
23. Судебные системы европейских стран. Справочник / [пер. с франц. Д. И. Васильева и с англ. О. Ю. Кобякова]. – М.: Международные отношения, 2002. – С. 286.
24. Федеративная Республика Германия. Конституция и законодательные акты [пер. с нем.] / Редкол.: В. А. Туманов (пред.) и др.: сост. Т. Г. Моршакова. [под ред. и со вступ. ст. Ю. П. Урьяса]. – М.: Прогресс, 1991. – 472 с.

Shybiko V. Legal regulation of ratio of prosecutor and court powers relating to the protection of individual rights during the preliminary investigation during the independence of Ukraine.

In paper on the basis of the analysis of relevant legislation and other sources stated that the development of legislation on the court and the prosecutor's office and the criminal procedure law in the last 25 years was subordinated to the strategic direction established already in the Declaration of State Sovereignty of Ukraine in 1990 and the Act of Independence of Ukraine 1991, where it was emphasized that the future development of Ukraine will be associated with the formation of law state, giving priority to human rights and their guarantees, including activities related to the court and the prosecution. We study the contents of powers of prosecutor and the court (the investigating judge) concerning the guarantee of individual rights during pre-trial investigation. There is tendency consistent expansion of powers of the investigating judge, aimed at ensuring every participant in the process of illegal restriction of rights in the application of preventive measures and other measures to ensure the criminal proceedings, during the overt and covert investigative (detective) action. An exception to this tendency is temporary retreat by legislator of Ukraine in conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and of ATO of the Convention on Human Rights in 1950 and the Constitution of Ukraine on judicial guarantees of individual rights by transferring powers to the prosecutor of investigating judge granting permission for the detention of persons suspected of involvement in terrorist activities, of covert investigative (detective) actions and other proceedings that restrict individual rights in case of failure of the investigating judge of these powers in a timely manner. To ensure the successful implementation of tasks of quick, full and impartial investigation and pre-trial proceedings (Article 2 CPC) in criminal proceedings against the Armed Forces of Ukraine and other military formations, offered to resume on a regular basis, not only the military prosecutor's office that has been done, but the military courts, and to amend the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» and the CPC of Ukraine.

Key words: *criminal proceedings, pre-trial investigation, the rights of person, the investigating judge, judicial control, the powers of the prosecutor.*

Стаття надійшла до редакції журналу 28.09.2016 р.